

УДК 378.011.3-057.87:005.336.5
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.24-28

Бартків Оксана Степанівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра загальної педагогіки та дошкільної освіти
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк, Україна
bartciv.oksana@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1301-2169>

Смалько Оксана Василівна

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедра педагогіки, психології та окремих методик
Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж Волинської обласної ради», м.Луцьк, Україна
oksanasmalko1990@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1145-1897>

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Анотація. Актуальність проблеми формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів обумовлена вимогами Концепції нової української школи, оскільки сучасна школа потребує успішного учителя, здатного вирішувати різні професійні завдання щодо якості викладання, використання інтерактивних технологій в освітньому процесі, налагодження взаємодії між суб'єктами освітнього процесу на засадах паритетності та співробітництва. Мета статті полягає у визначенні сутності та компонентів педагогічної майстерності вчителя відповідно до вимог Нової української школи. Для реалізації визначеної мети важливим є розв'язання таких завдань: 1) розкрити сутність педагогічної майстерності, її структуру; 2) проаналізувати специфіку формування основ педагогічної майстерності в студентів у процесі вивчення педагогіки. У процесі наукового пошуку використано методи аналізу, синтезу для з'ясування сутності та складових професійної компетентності майбутніх педагогів, визначення інтерактивних методів та прийомів ефективного їх формування в студентів; методи узагальнення та систематизації для формулювання власних поглядів на трактування сутності поняття «педагогічна майстерність учителя». Педагогічну майстерність педагога визначено як його готовність високопрофесійно виконувати педагогічну діяльність, інтегруючи педагогічну творчість, креативність, професійно-значимі якості з любов'ю до дітей. Визначено особистісну та діяльнісну складові педагогічної майстерності, які наскрізно взаємопов'язані та відповідають одна одній на кожному рівні підготовки та вдосконалення педагога. У статті запропоновано види вправ та завдань, спрямованих на формування в майбутніх фахівців особистісної та діяльнісної складових педагогічної майстерності. Наголошено на важливості використання педагогічному емпайерменту як одного зі способів формування здатності майбутніх педагогів виявляти педагогічну майстерність, упевнено та чітко реалізовувати професійну діяльність.

Ключові слова: педагогічна майстерність; професійно-значимі якості; майбутні педагоги; особистісна та діяльнісна складові педагогічної майстерності; професійні ролі вчителя Нової української школи; педагогіка емпайерменту; ціннісний профіль особистості.

Вступ. Концептуальні основи реформування сучасної освіти, окреслені положеннями Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», ставлять вимоги виховання ініціативної, цілеспрямованої, творчої особистості з активною життєвою позицією. Провідна роль у формуванні такого громадянина належить вчителям. У Концепції нової української школи зазначено, що сучасна школа буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель, який вирішить низку питань щодо якості викладання, використання інтерактивних технологій в освітньому процесі, налагодження взаємодії на засадах паритетності та співробітництва. Організувати освітній процес має високопрофесійний педагог, майстер своєї справи, здатний захопити власним предметом, цікаво його викладає [6]. Тому нагальною проблемою закладів вищої освіти є підготовка майбутніх педагогів, формування їхньої педагогічної майстерності, без якої неможлива реалізація гармонійного виховання й навчання особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи педагогічної майстерності, як компоненту професійної підготовки педагога розглянуто в наукових доробках Є. Барбіної, Т. Вахрушевої, І. Зязюна, В. Крутецького, Л. Загородньої, Л. Кайдалової та ін. Зміст, методи та форми формування педагогічної майстерності вчителів обґрунтовували І. Андриаді,

Ш. Амонашвілі, І. Зязюн, Л. Крамушенко, П. Лузан, А. Маркова, Н. Теличко, В. Теслюк, Л. Шовкун та ін. Так, І. Зязюн, розкриває теоретичні аспекти педагогічної майстерності, її сутність, структуру; аналізує можливості формування готовності майбутнього педагога до професійного самовдосконалення й саморозвитку, а через нього — до продуктивної педагогічної діяльності [3]. Уже Н. Кузьміна значну увагу в своїх дослідженнях приділила вивченню педагогічних здібностей, класифікуючи їх на спеціальні і загальні [4]. Н. Теличко обґрунтовує теоретичні та методичні засади формування педагогічної майстерності вчителя початкової школи [6]. Проте, на наш погляд, недостатня увага вченими зацентована на використанні цікавих методів та прийомів формування педагогічної майстерності в майбутніх педагогів у процесі вивчення педагогіки як навчального предмета.

Мета статті полягає у визначенні сутності та компонентів педагогічної майстерності вчителя відповідно до вимог Нової української школи. Для реалізації визначеної мети важливим є розв'язання таких завдань: 1) розкрити сутність педагогічної майстерності, її структуру; 2) проаналізувати методи та прийоми формування педагогічної майстерності студентів на заняттях з педагогіки.

У процесі наукового пошуку використано **методи** аналізу, синтезу для з'ясування сутності та складових професійної компетентності майбутніх педа-

гогів, визначення інтерактивних методів та прийомів ефективного їх формування в студентів; методи узагальнення та систематизації для формулювання власних поглядів на трактування сутності поняття «педагогічна майстерність учителя».

Виклад основного матеріалу. Педагогічна майстерність учителя – це його здатність на досить високому рівні організувати педагогічну діяльність. Досконалість у викладанні зумовлює ефективність професійної діяльності, дозволяє вчителю реалізувати особистісний потенціал в умовах творчої праці, отримувати природне задоволення від спілкування з талановитими учнями. На рівні досягнення майстерності, на думку Н. Теличко, виникає особлива властивість професійної діяльності, виражена здатністю інтегруватися з будь-яким науково-практичним контекстом, досвідом, інформацією, перетворюючи її на джерело, засіб вирішення професійних завдань і власного професійного зростання [8].

Педагогічна майстерність визначається як «високе мистецтво виховання і навчання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогу, який працює за покликанням і любить дітей» [7, с. 739]. Н. Кузьміна аналізує педагогічну майстерність як

вищий рівень виконання педагогічної діяльності, на основі сформованих професійних умінь педагога [4]. Уже І. Зязюн окреслене поняття трактує як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі, в різних аспектах: як найвищий рівень педагогічної діяльності (характеризує якість результату) та як вияв творчої активності особистості педагога (характеризує психологічний механізм успішної діяльності) [3]. Отже, педагогічну майстерність педагога визначаємо як його готовність високопрофесійно виконувати педагогічну діяльність, інтегруючи педагогічну творчість, креативність, професійно-значимі якості з любов'ю до дітей.

З метою підготовки студента до майстерного виконання функцій учителя Нової української школи, необхідно конкретизувати структуру педагогічної майстерності. У контексті цього, нам імпонує думка Н. Теличко, яка виділяє особистісну та діяльну складові педагогічної майстерності, наголошуючи, що вони не просто наскрізно взаємопов'язані, а відповідають одна одній на кожному рівні підготовки та вдосконалення педагога (рис. 1).

Рис. 1. Складові педагогічної майстерності (за Н. Теличко)

У процесі професійної підготовки враховуємо, що сучасний вчитель – це компетентний фахівець з високоморальними особистісними якостями. Так, на формування особистісної складової педагогічної майстерності пропонуємо студентам заповнити фрейм «Педагогічні якості педагога» (рис.2), зазначаючи, що фрейм – схематична (графічна, таблична) репрезентація за родово-видовою залежністю певного явища (факту, об'єкта чи процесу), що уможливує стисло подати значний за обсягом зміст навчального матеріалу [1].

чаючи, що фрейм – схематична (графічна, таблична) репрезентація за родово-видовою залежністю певного явища (факту, об'єкта чи процесу), що уможливує стисло подати значний за обсягом зміст навчального матеріалу [1].

Рис. 2 Фрейм «Педагогічні якості вчителя Нової української школи»

Заповнюючи запропонований фрейм, акцентуємо студентам увагу на тлумаченні основних характеристик, які мають бути притаманні педагогу

сучасності (новаторство, творчість, мобільність, педагогічна техніка, педагогічне мислення, професійно-педагогічна компетентність та ін.)

Для вдосконалення вмінь майбутніх педагогів проявляти професійно-особистісні якості (емпатія, стриманість, толерантність, відповідальність, терпимість) в процесі спілкування з школярами пропонуємо вправу «Скажи про мене щось добре». У її проведенні використовуємо прийом «змінних трійок». Один з членів трійки стає попереду, спиною до інших, котрі мають визначити якості, якими володіє перша особа. За вказівкою викладача або бажання студентів ролі змінюються. По завершенні вправи проводиться обговорення важливих якостей, необхідних в професійній діяльності педагога [1].

Цікавою є вправа «Вербалізація ознак експресії емоційних станів», в ході виконання якої студентам пропонується описати експресивні ознаки шести емоційних станів (радість, подиву, відрази, гніву, страху, страждання), на які кожен зі студентів орієнтується при з'ясуванні емоційних станів іншого.

З метою закріплення вмінь працювати над розвитком власних професійно-особистісних якостей (емпатія, толерантність, уважність, доброзичливість, любов до дітей, відповідальність) в ході спілкування з батьками, викладач пропонує молоді перевіритись у педагогів-практиків, котрі ведуть розмову з батьками своїх вихованців та мають відповідати на їхні питання або прохання різними способами: як толерантна, ввічлива та стримана особа; як агресивна та безтактна людина; як невпевнена або упевнена, знаюча особистість [1].

Студентам наголошуємо, що сутнісні характеристики сучасного вчителя відображено в самому понятті «вчитель», який має бути унікальний, успішний та універсальний, чесний і чуйний, інтелігентний та індивідуальний, тактовний і толерантний, енергійний та ентузіаст, люблячий дітей та дуже м'який [6].

Для виховання професійно значимих педагогічних якостей студента необхідним є створення «ціннісного профілю особистості», до якого входять:

1) особистісний смисл педагогічної майстерності, який проявляється в ефектах емоційного забарвлення (інтерес до професійного зростання і досягнення педагогічної майстерності);

2) змістові настанови, що впливають на перебіг процесів формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя;

3) мотиви, що спонукають опануванню основами педагогічної майстерності;

4) змістові диспозиції, що фіксуються в ефектах консервації стійкого смислового ставлення;

5) змістові конструкти, помітні в ефектах приписування життєвого смислу об'єктові або явищу, що виступає носієм значущих якостей;

6) особистісна цінність, що проявляється в ефектах смислотворення, пов'язаного не з актуальною динамікою потреб, а з ідеальною моделлю належного, тобто з моделлю вчителя-майстра [5, с. 21-22].

Тому освітня діяльність закладу вищої освіти зорієнтована на формування в студентів основ педагогічної майстерності, базуючись на ціннісному профілі вчителя.

Компетентності вчителя Нової української школи є загальні (громадянська, соціальна, культура самовираження, лідерська й підприємницька компетентності) та ключові (мовно-комунікативна, предметна, методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, компетентність педагогічного партнерства, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична, інноваційна, можливість навча-

тися впродовж життя, рефлексивна компетентність) [6]. З метою формування в студентів здатностей, які лежать в основі кожної з вказаних компетентностей, пропонуємо завдання – розробити компетентнісну модель педагога.

Формуючи педагогічну майстерність, враховуємо положення Концепції нової української школи, відповідно до якої вчитель сучасної школи – це вчитель-новатор, коуч, фасилітатор, тьютор, модератор, ефективна реалізація кожної з вказаних ролей відображатиме сформованість діяльнісної складової (рис.1., 2) його педагогічної майстерності. У цьому контексті важливим є розуміння студентами змісту кожної з них. Так, учитель-новатор – це фахівець, який запроваджує нові, прогресивні принципи, ідеї, технології в освітній галузі. Педагогічна діяльність цих учителів базується на загальних принципах педагогіки співробітництва, пошуку нових, нетрадиційних методів, прийомів і засобів навчання, що створюють сприятливі умови для максимально повної реалізації учнями свого творчого потенціалу та забезпечують високий результат засвоєння навчального матеріалу та ін. [6]. Учитель-коуч – це фахівець, який надихає, мотивує школярів і підтримує в них відповідальність за досягнення бажаних результатів; допомагає досягти мети, рухатись більш ефективно, розвивати сильні сторони особистості; здатний формувати в школярів прагнення до лідерства, до подальших перемог. Учитель-ментор підбирає інтенсивність та напрям навчання школярів; приходить на допомогу при першому поклику. Учитель-фасилітатор свою діяльність спрямовує на визнання учнем власної самоцінності, формує прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, особистісного зростання тощо; реалізує ціннісні орієнтації змісту виховного процесу (ціннісне ставлення до себе, до людей, природи, мистецтва, національної культури [9]. Учитель-тьютор діагностує особистісні здібності, інтереси школярів з метою побудови їхньої індивідуальної траєкторії розвитку. Уся його діяльність спрямована на особистісний розвиток дитини.

Учитель і учень в освітньому процесі є суб'єктами спілкування, в ході якого відбуваються зміни як в особистості школяра, так і в особистості вчителя. Педагогічне спілкування – це професійна взаємодія вчителя з учнями в освітньому процесі, спрямована на створення сприятливого психологічного клімату. Для глибокого розуміння молоддю сутності педагогічного спілкування залучаємо її до участі у вправі «Професійно-непрофесійно». Студентам пропонуємо визначити ознаки професійного й непрофесійного педагогічного спілкування. Так, до ознак професійного спілкування вони відносять: здатність сприймати, розуміти, передавати зміст думок, почуттів, прагнень в процесі навчання і виховання; постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні; знаходити ефективні способи комунікації [1].

Ознаками непрофесійного спілкування майбутні фахівці назвали: боязнь учителя, прояв невпевненості, відчуженості в колективі; несприйняття вчителя, недовіра до нього; зниження працездатності, наявність почуття пригніченості; порушення динаміки мовлення учнів; небажання вчитися, думати і діяти самостійно.

Задля виявлення рівнів педагогічного спілкування пропонуємо студентам провести самооцінку сформованості якостей, необхідних для успішного спілкування (табл.1).

Таблиця 1.

Самооцінка сформованості якостей вихователя, необхідних для успішного педагогічного спілкування

Якості	Само-оцінка
Спрямованість на дитину, вміння враховувати індивідуальну її своєрідність і на цій основі здійснювати вибір методів взаємодії.	
Сформованість уваги, її стійкість та здатність розподіляти. Здатність фіксувати наявні зміни в поведінці та настроях дитини тощо.	
Інтуїція, що дає змогу зрозуміти особливості іншої людини через безпосереднє спостереження.	
Вихованість емоційної сфери, емпатія.	
Здатність обирати адекватні способи поведінки; творчий підхід до діяльності.	
Інші якості...	

Важливу роль у формуванні основ педагогічної майстерності ми відводимо педагогічному емпайерменту як мистецтву творити таке життя, яке людина прагне прожити; як спосіб формування життєстійкої та саморозвитку особистості [2]. Педагогічний вплив на рівні насаги передбачає таку міжособистісну взаємодію, яка актуалізує використання інтерактивних технологій навчання та виховання в закладі вищої освіти. Тому ми активно залучали студентів до участі в інтерактивних ситуацій, які формували вміння майстерного виконання педагогічних дій, отримання позитивних емоцій від засвоєння вітагенного досвіду, формування відчуття впевненості у власних силах, насиченість енергією, певне піднесення, натхнення тощо. Результатом реалізації педагогіки емпайерменту – є сформована здатність в майбутніх педагогів виявляти педагогічну майстер-

ність, упевнено та чітко реалізовувати професійну діяльність.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, формування основ педагогічної майстерності майбутніх педагогів зорієнтоване на розвиток професійно-значимих якостей, індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя Нової української школи, його педагогічної техніки та професійно-педагогічної компетентності, творчого потенціалу, новаторства, педагогічного мислення та готовності до реалізації ролей тьютора, новатора, ментора, коуча та фасилітатора.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний розгляд проблеми, подальшого дослідження потребують питання розкриття ролі і значення практичної підготовки у формуванні в студентів основ педагогічної майстерності.

Список використаної літератури

1. Бартків О.С., Дурманенко Є.А. Педагогіка (Методика виховної роботи) : навч.-метод. рекомен. для студентів спеціальності 014 Середня освіта; 231 Соціальна робота. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2020. 57 с.
2. Гершон Д. Емпайермент. Искусство творить такую жизнь, какую вы хотите. М.: Сов.-амер. гуманит. инициатива, 1992. 102 с.
3. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. К.: МАУП, 2000. 312 с.
4. Кузьміна Н.В. Акмесинергетический подход в образовании. Акмеология развития: сб. статей / под общ. ред. В.Н.Гладковой, СПб., 2006. С.7–22.
5. Леонтьев Д.А. Структурная организация смысловой сферы личности: автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология. История психологии». М., 1988. 23 с.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20> (дата звернення: 03.02.2021)
7. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. Минск: Современное слово, 2005. 720 с.
8. Теличко Н.В. Теорія і методика формування основ педагогічної майстерності майбутнього учителя початкових класів: монографія. Київ: Кондор, 2014. 522 с.
9. Тьютори, коучи, і едвайзери – хто вони? Освіта.ua. URL: <http://osvita.ua/school/reform/55183/> (дата звернення: 22.02.2021)

References

1. Bartkiv, O.S., & Durmanenko, Ye.A. (2020). *Pedahohika (Metodyka vykhovnoyi roboty)* [Pedagogy (Methods of educational work)]. Lesia Ukrainka East European National University. [in Ukrainian].
2. Gershon, D. (1992). *Jempajerment. Iskusstvo tvorit' takuju zhizn', kakuju vy hotite* [Empowerment. The art of making the life you want]. Golubka. [in Russian].
3. Zyazyun, I.A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realiyi* [Pedagogy of good: ideals and realities]. MAUP. [in Ukrainian].
4. Kuz'mina, N.V., & Pozharskij, S.D., (2006). *Akmesinergeticheskij podhod v obrazovanii* [Acmesynergetic approach in education]. Piter. [in Russian].
5. Leont'ev, D.A. (1988). *Strukturnaja organizacija smyslovoj sfery lichnosti* [Structural organization of the semantic sphere of personality] Extended abstract of candidate's thesis. M.Lomonosov Moscow state University. [in Russian].
6. Nova ukrajin's'ka shkola. Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual Framework for Secondary School Reform]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20>
7. Rapacevich, E.S. (Ed.). (2005). *Pedagogika: Bol'shaja sovremennaja jenciklopedija* [Pedagogy: Great modern encyclopedia]. Sovremennoe slovo. [in Russian].
8. Telychko, N.V. (2014). *Teoriya i metodyka formuvannya osnov pedahohichnoyi maysternosti maybutn'oho uchytelya pochatkovykh klasiv* [Theory and methods of forming the foundations of pedagogical skills of the future primary school teacher]. Kondor. [in Ukrainian].
9. T'yutory, kouchy, i edvayzery – khto vony? [Tutors, coaches, and advisors - who are they?]. Osvita.ua. URL <http://osvita.ua/school/reform/55183>,

Стаття надійшла до редакції 15.03.2021 р.

Стаття прийнята до друку 20.03.2021 р.

Bartkiv Oksana

PhD in Pedagogical Science, Associate Professor
Department of General Pedagogy and Preschool Education
Volyn National University Named after Lesya Ukrainka, Lytsk, Ukraine

Smalko Oksana

PhD in Pedagogical Science, Lecturer
Department of Pedagogy, Psychology and Selected Methods
Municipal Higher Educational Institution «Lutsk Pedagogical College» of Volyn Regional Council, Lytsk, Ukraine

FORMATION OF FUNDAMENTALS OF PEDAGOGICAL SKILLS OF FUTURE TEACHERS

Abstract. The present paper addresses the issue of formation of foundations of pedagogical skills of future teachers. Due to the requirements of the concept of a New Ukrainian School, since a modern school needs a successful teacher who can solve professional problems in the quality of teaching, the use of interactive technologies in the educational process, and the establishment of its interaction between actors based on parity and cooperation. The article aims to determine the essence and components of teacher's pedagogical skills and the peculiarities of their formation among the future teachers. The realization of the goal requires solving the following problems: 1) to reveal the essence of pedagogical skill and structure: 2) to offer various types of tasks to form the foundations of students' pedagogical excellence. We used scientific methods of analysis, synthesis to clarify the essence and components of professional competence of future teachers, the definition of interactive methods and techniques for their effective formation in students; methods of generalization and systematization to formulate views on the interpretation of the essence of the concept of «pedagogical skills of a teacher». We defined the following teacher's pedagogical skills as one of the most important and interconnected at each level of teacher training and self-improvement: readiness to perform professional pedagogical activity; integrating pedagogical creativity; professionally essential qualities; individual and activity components of pedagogical skills. We proposed tasks to form the individual (professionally important qualities) and activity (build a competent model, create a «value profile of an individual», readiness to fulfil the professional role as a teacher – innovator, coach, facilitator, tutor, mentor) components of future teacher's pedagogical skills. We emphasize the importance of using pedagogical empowerment as future teachers' ability to demonstrate pedagogical skills and confident implementation of professional activities.

Key words: pedagogical skills; professionally significant qualities; future teacher; personal and activity components of pedagogical skills; professional role of teachers of the New Ukrainian School; empowerment pedagogy; value profile of an individual.